

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАЗВ ТРАДИЦІЙНИХ ВИДІВ ЗИМОВОГО ТРАНСПОРТУ В УКРАЇНСЬКИХ ГОВОРАХ ЗАКАРПАТТЯ

Анотація. У статті проаналізовано лексико-семантичні особливості назв традиційних видів зимового транспорту в українських говорах Закарпаття на матеріалі 80 населених пунктів Закарпатської області.

Ключові слова: українська діалектна лексика, транспорт, назви традиційних видів зимового транспорту, українські говори Закарпаття.

У пропонованому дослідженні розглядаються назви традиційних видів зимового транспорту в українських говорах Закарпаття. Простежується їхнє поширення на українській діалектній території, фіксація у фольклорних, лексикографічних та етнографічних джерелах, етимологія, творення і вживання в інших українських говорах та в слов'янських мовах. Ця лексика була в полі зору дослідників М.С. Глушка, Т.О. Гонтар, Ю. Муличака, М.В. Никончука, О.М. Никончука, Г.М. Захарової, М. Парікової та інших.

Актуальність дослідження посилюється необхідністю зафіксувати назви, що вже стоять на межі зникнення через поступову відсутність потреби у такому виді транспорту.

Ю. Муличак стверджує, що «сани є давніші за віз». «На своїй прародині, – зазначає Л. Нідерле, – славяне пользовались только санями. Это был первый вид их транспорта» [Муличак: 189].

Розглянемо детальніше назви саней та їх частин у говорах Закарпаття.

1. Довгі вантажні сани для перевезення колод, дощок: *сани* (усі гов.), *бинд'уги* (гуц. гов.), *бенд'уги*

(більшість гов.), *корч'уга* (гуц. гов.), *коч'ол'і* (закарп. боржав. гов.), *корч'ол'і з в'олочн'ами* (закарп. ужан. гов.), *в'олосн'і* (закарп. ужан. гов.), *копил'чаки* (закарп. марамор. гов.), *д'ологы* (закарп. боржав. гов.), *динч'ін'і сани* (закарп. верхов. гов.), *парадн'і сани* (закарп. ужан. гов.), *парадж'ін'і сани* (закарп. ужан. гов.), *ругл'і* (закарп. верхов. гов.), *талаб'ійі* (закарп. ужан. гов.), *шмігі* (закарп. ужан. гов.), *трубаки* (гуц. гов.), *трубач'і* (гуц. гов.), *корсач'і* (гуц. гов.).

За свідченням М.С.Глушка, етнологи найчастіше виділяють три типи саней: звичайні господарські сани, вантажні для перевезення лісоматеріалів і виїзні [Глушко: 218].

Такої класифікації дотримуємося і ми в нашому дослідженні, зокрема звичайні господарські сани репрезентуються номенами *сани*, *копил'чаки*, *д'ологы*, *ругл'і*, *талаб'ійі*, *шмігі*, *трубаки*, *трубач'і*, *корсач'і*. Сани для вантажних перевезень називаються: *бинд'уги*, *корч'уга*, *корч'ол'і з в'олочн'ами*. Для номінації виїзних, прикрашених саней вживають найменування: *динч'ін'і сани*, *парадн'і сани*, *парадж'ін'і сани*.

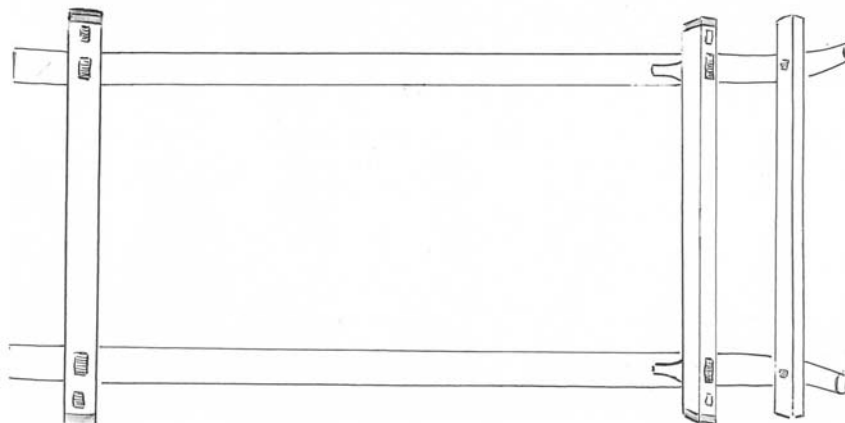

Рис. 1. Довгі вантажні сани

Номен *сани* т.с. (Рис. 1) є літературною нормою сучасної української мови [СУМ IX: 52–53]. Слово з тим самим значенням вживається і в інших говорах української мови, пор. лемк. *сани* ‘са-

ни’ [Пирт.: 278], сер.поліс. *сани* т.с. [Глушко: 218], поліс. *сани*, *сан'і* т.с. [Никончук: 85], наддніпр. *сани* т.с. [Грінч. IV: 102], неспорт. *сани* т.с. [Жел.: 852]; пор. ще *сани* ‘известная вещь для езды зимой’ [Біл.: 321], а також зі значенням ‘пристосування для ловлі риби’ поліс. *сани* [Лис.: 190].

Номен *sáni* ‘зимовий віз на полозах’ представлений у пам’ятках XVI–XVII ст. [Осташ: 52]. Ця назва вживається і в інших слов’янських мовах, пор. рос. *sáni*, біл. *sáni*, пол. *sanie, sani*, чес. *saně, sáně* ‘сани; спідня щелепа’, словац. *sane* ‘сани’, в.луж. *sanje* ‘сани’, *sanja* ‘полоз’, н.луж. *sańe*, полаб. *sonai*, болг. діал. *sáni*, макед. *санка*, словен. *sani*. Лексема праслов’янського походження – від псл. **sani*, що є формою множини від *sanь* ‘полоз’ [ЕСУМ V: 177; Фасм. III: 556–557].

Словом *корчуга* називають такі сани, якими *корчували* дерева, куші, пні, а також сани для перевезення дерева. Номен вживається, крім закарпатських говірок (*корчуги* множ. ‘сани’ [КСУ: 33]), і в інших говорах української мови, передусім, у гуцульському; пор. гуц. *корчуги* ‘причіпка для саней для транспорту дерева’ [Ж.П.: 78], *корчуги* тільки множ. ‘короткі сани для перевезення довгої деревини волоком’ [Негріч: 99], *корчуга* ‘короткі сани для перевезення деревини’ [ГГ: 102], *корчуги* ‘короткі сани, якими везуть деревину’ [Піпаш, Галас: 84], *корчуга* ‘короткие сани с толстыми и высокими полозьями, употребляющиеся для перевозки срубленных деревьев’ [Грінч. II: 289], *корчуги* ‘сани з короткими і грубими полозами’ [Никончук: 87], *корчуги* т.с. [Гонтар Гуц.: 160], буков. *корчуги, курчуги* множ. ‘спаровані сани для перевезення дерева’ [СБГ: 226], поліс. *корчуги* ‘спаровані полусанки, з’єднані навхрест ланцюгами, для перевезення колод та інших вантажів’ [Никончук: 91], *корчуги* ‘короткі сани, які підтримували тонші кінці колод при транспортуванні дерева’ [Глушко: 255], неспорт. *корчуги* множ. ‘короткі сани’ [Жел.: 369]. *Корчуг(а)* утворене від *корч* за допомогою суфікса *-уга*.

Складена назва *корчолі* з *волочн’ами* позначає тип саней, що складається з двох частин: передня – *корчолі*, задня, до якої прикріплюють те, що везуть, – *волочн’и*. М. Мушинка зазначає, що первісно «*волосні (влаки)* – два дрючки, збиті в літеру V і скріплені одним або двома поперечними жердками..., вживалися для перевезу орного знаряддя та зерна для сіяння. На цілій південній Лемківщині були відомі *волосні* як засіб зимового транспорту» [Мушинка: 214–215]. Фонетичні варіанти номена *корчолі* вживаються у закарпатських ужанських говірках на території Східної Словаччини, пор. *корчолы* множ. ‘сани’ [КСУ: 33], *корчолы, карчолы* ‘передня частина саней’ [Муличак: 189], *карчолы* ‘вид зимового транспорту’ [Мушинка: 215], а також гуц. *корчулі* ‘великі сани для транспорту сіна, дерева’ [Ж.П.: 78], *корчулі, курчулі* ‘спаровані полусанки, з’єднані навхрест ланцюгами, для перевезення колод та інших вантажів’ у говорах карпатського ареалу [Никончук: 91]. З *волочн’и* пор. закарп. марамор. *волочі* ‘волокти’ [ССк.: 40], закарп. верхов. *волоком* ‘волоком’ [Н., Т.: 203], лемк. *волоцині* ‘задня частина саней для перевезення дерева з лісу’ [Муличак: 189], *волоцині*

‘дерева’не пристосування для транспортування плуга’ [Пирт.: 52], *sáni* з *волочнями, волоцини* т.с. [Парікова: 173], гуц. *волоком* ‘волочучи по землі’ [Негріч: 43], слобож. *волокуші, волоки* [Серд.: 43]. Слово *волочн’и* мотивоване дієсловом *волочити*, формант – суфікс *-н’и*.

Із номеном *д’ологы* в інших закарпатських говірках пор. *д’ологом* ‘пішки’ [ССк.: 81]. Запозичення від угорської мови, пор. *д’ологи* ‘ручні сани середнього розміру’ [Лиз.: 594] – від угор. діал. *gyalogszán* т.с., *gyalogosan* ‘пішки’ [ВРС: 269].

Складеними назвами *динчін’и сани, парадн’и сани, парадж’ін’и сани* називають тип саней, прикрашених декоративними елементами. Слова *парадн’и, парадж’ін’и* – прикметники, утворені від діал. *парадіти* ‘наряджати кого-небудь або що-небудь у святкове’ [ССк.: 217], суфікси *-н’и, -ін’и*. *Динчін’и сани* – сани з кованими елементами, походження слова *динчін’и* неясне, можливо, від *денцє*, демінутива від *днó*; пор. також укр. у *дну* ‘всередину’, д.р. *изъ дьну* ‘зсередини’ [ЕСУМ II: 95–96].

Номен *трубакі, трубач’и* називають тип саней, основа яких складається зі звареної труби; пор. наддніпр. *трубач* ‘трубач’ [Грінч. IV: 288], неспорт. *трубач* ‘трубач’ [Жел.: 987], літ. *трубач* з іншим значенням [СУМ X: 289–290]. Дериwати *трубакі, трубач’и* мотивовані словом *труба* ‘довгий порожнистий предмет або пристрій, звичайно кільцевого перерізу, призначений для переміщення рідини, пару, газу і т.ін.’ [СУМ X: 288–289], утворені за допомогою суфіксів відповідно *-акі, -ач’и*.

М.Глушко пояснює виникнення в середині XIX ст. коротких вантажних саней тим, що при перевезенні звичайними санями вершки колоди волочилися по снігу, тим самим псуючи дорогу. Саме це «спонукало застосування європейської зі середини XIX ст. додаткового транспортного засобу – окремих коротких саней, які підтримували тонші кінці колод» [Глушко: 255].

2. Короткі вантажні сани для перевезення дерева: *полу́санки* (більшість гов.), *полу́сана* (закарп. марамор. гов.), *полу́йсани* (закарп. ужан. гов.), *герджóли* (закарп. ужан. гов.), *тринджóли* (закарп. верхов. гов.).

Номен *полу́санки* (Рис. 2) поширений і в інших українських говорах, пор. бойк. *полу́санки* ‘дві пари коротких, з’єднаних разом саней для перевезення колод та великих вантажів’ [Он. II: 108], карпат. *полу́санки* ‘вид коротких саней’ [Захарова: 70], поліс. *полу́санки* т.с. [Глушко: 255], слобож. *полу́сани* ‘робочі сани з бортами, зробленими з дошок або сплетеними з гілок’ [Серд.: 43]. Дериwат *полу́санки* утворений способом словоскладання *полу* (< псл. **polu* – форми р.в. від *роль* ‘половина’ [ЕСУМ IV: 503]), *санки*; *полу́йсани, полу́сана* – позначають назви коротких саней для перевезення.

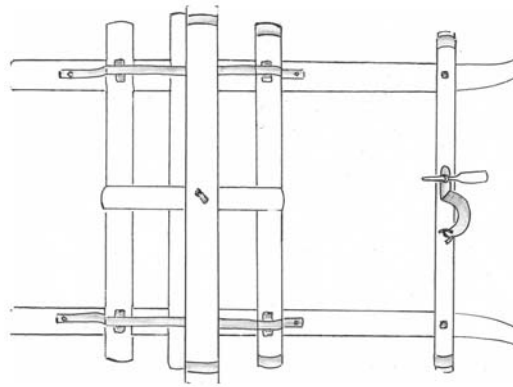

Рис. 2. Короткі вантажні сани

З діал. словом *терджобли* пор. укр. літ. *гринджобли* 'низькі й широкі сани з боками, що розширюються від передка' [СУМ II: 169], гуц. *тирджальї, тарджоблі* т.с. [Никончук: 85], *гринджури* 'робочі сани' [Гонтар Гуц.: 160]; пор. ще *гринжобла, гринджоблы* 'більшія сани для возки сена и проч.' [Біл.: 107]. Номен *терджобли* утворено внаслідок метатези *гринджобли* (від рум. *gringioară*, зменш. від *grindă* 'балка, жердина' [ЕСУМ I: 596]).

Як зазначає М.Парікова, в основі простих саней «два однакові полози (санки). У кожний полоз запущено два ствовпчики (страми), на яких лежать насади – перекладини. Насади виконують дві функції: поєднують полоззя і несуть вантаж» [Парікова: 170].

3. Полоз, та частина саней, що пересувається по снігу: *сánка* (усі гов.), *сánки* (більшість гов.), *саниці'а* (закарп. боржав. гов.), *талні* (закарп. ужан. гов.), *пóлози* (закарп. боржав. гов.), *ліжн'і* (закарп. боржав. гов.).

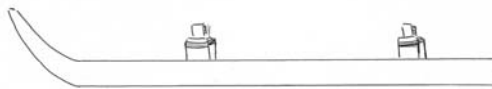

Рис. 3. Будова полоза саней

Слово *сánка* (множина – *сánки*) (Рис. 3) з цією ж семантикою відоме у закарпатських говірках (*сánка* 'один з полозів саней' [ССк.: 326]), а також в інших говорах української мови, пор. бойк. *сánка* 'рівна частина полоза в санях; полоз взагалі' [Он. II: 203], лемк. *сánки* т.с. [Парікова: 170], наддністр. *сánка* 'полоз у санях' [Шило: 234], зах.волин. *сánка* 'полоз саней' [Корз.: 214], буков. *сánка* 'полозок' [СБГ: 477], поділ. *сánка* 'полоз' [Грінч. IV: 102], неспорт. *сánка* 'полоз' [Жел.: 852]; пор. також з дещо розширеним значенням – лемк. *сánкы* 'виїзні сани із заслоном від снігу, що летить з-під кінських копит' [Пирт.: 278], гуц. *сánк'и* 'сани' [Піпаш, Галас: 171], західнополіс. *сánка* 'частина плуга, якою він пересувається по дну борозни' [Арк. II: 135]. Слово утворене за допомогою суфікса *-ка* від *сáни* < псл. **sani*, форма множини від *sapъ* 'полоз' [ЕСУМ V: 177; Фасм. III: 556–557].

Номеном *талні* називають полоз саней внаслідок переосмислення діал. *тáлта* 'підшва' [ССк.: 348–349], гуц. *тáлта* т.с. [Піпаш, Галас: 188], яке походить від угор. *talp* т.с. [Лиз.: 626; ССк.: 348–349], 'полозья, полоз' [ВРС: 711].

Форма множини *пóлози* (одн. – *пóлоз*) з тим самим значенням є нормою сучасної літературної мови [СУМ VII: 92–93]. Номен поширений в ін-

ших говорах української мови, пор. бойк. *пóлозя* '(у санях) полози' [Он. II: 107], гуц. *пóлози* 'полози, деталі саней' [Піпаш, Галас: 148], покут.-буков., наддніпр. *пóлоз* 'полоз в санях' [Грінч. III: 286], неспорт. *пóлозе* 'санчата' [Жел.: 691]. Цей номен вживається в інших слов'янських мовах, пор. рос. *пóлоз* 'полоз', біл. *пóлаз* т.с., пол. *płoz, płoża* т.с., болг. *плав* 'дерев'яні полози, що повзають по снігу', макед. *плав* 'санний полоз, частина плуга' < псл. **polъ* 'полоз (санний); підшва плуга' [ЕСУМ IV: 498].

4. Скорс, передня загнута частина полозу саней: *кóрса* (усі гов.), *скóрса* (закарп. боржав. гов.), *кривул'а* (закарп. ужан. гов.).

Назва *кóрса* вживається в інших говорах, пор. бойк. *корсы* 'загнена часть санок' [Давидяк: 26], *кóрса* 'загнута частина полоза в санях' [Он. I: 379], гуц. *кóрса* 'загнутий кінець полоза саней, скорс' [ГТ: 101], *кóрса* 'полозь саней' [Грінч. II: 288], *кóрса* 'носок санки' [Ж.П.: 78], *кóрса* 'полоз (деталь саней)' [Негрнич: 98], *кóрси* 'полоззя саней' [Піпаш, Галас: 84], *корса* т.с. [Гонтар Гуц.], наддністр. *кóрса* 'передня загнута частина полозів' [Шило: 150], буков. *кóрса* 'частина саней, полозок' [СБГ: 225], неспорт. *корс* 'вигнутий кінець полоза саней' [Жел.: 368], *кóрса* 'діал. полóz' [СУМ IV: 301].

Ареал слова *скóрса* поширюється у таких говірках: західновол. *скóрса, скóрза* 'передня загнута частина одного з полозів саней' [Корз.: 220], наддніпр. *скорс* 'загнутий кінець полоза у саней' [Грінч. IV: 141]. Останнє є також нормативним в українській літературній мові: *скорс* 'загнутий кінець полоза саней' [СУМ IX: 304]; пор. пол. *korsa* 'вигин полоза', *korza, kors, korsa* т.с. Походять від псл. **kъrsa* [ЕСУМ III: 43].

Номен *криву́ла* виник унаслідок перенесення значення слова *криву́ля* 'розм. непряма, покручена лінія; звивина, закрут' [СУМ IV: 341] за зовнішньою подібністю конструкції.

5. Копил, короткий брусок, закріплений у полоз саней для зв'язку полозів із коробом: *страм* (закарп. ужан. гов.), *копіл* (закарп. ужан. гов.), *копол* (закарп. боржав. гов.), *кополо* (більшість гов.), *копеле* (гуц. гов.), *копили* (більшість гов.), *кополи* (закарп. марамор., боржав. гов.), *копало* (закарп. ужан. гов.), *копол'ці* (закарп. боржав. гов.), *цу́лки* (закарп. ужан. гов.), *стропіла* (закарп. боржав. гов.), *клинкі* (закарп. марамор. гов.).

Назва *страм* вживається і в інших говорах української мови, пор. бойк. *страм* 'стовпок у санях' [Он. II: 257], лемк. *страм* т.с. [Парікова: 170], *страм* 'поперечний насад на гнатках, дерево, що іде поперек в санях, а долом у подовж смькы' [Вх.: 470], наддністр. *страм* 'короткий брусок, який з'єднує полози саней; копил' [Шило: 246], непаспорт. *страм, страма, стрáмик* 'копіло' [Жел.: 925], укр. діал. *страм* 'копил (у санях)' [ЕСУМ V: 432]. Слово запозичено від польської мови, пол. *stram* 'копил (у санях); поперечний брус у санях, насаджений на копили', *strama* т.с. від сер.нім. *trāme* 'брус' (> н.в.нім. *Tram* 'колода, перекладаина') [ЕСУМ V: 432].

Назва *копіл* та фонетичні варіанти *копол, кополо, копеле, копили, кополи, копало* зі значенням 'деталь саней' поширена у бойківських (*копило* 'стовпок у санях' [Он. I: 376]), гуцульських (*копил, копіло* 'частина саней' [ГГ: 101], *копил*, зб. *копіл'ці* 'деталі саней' [Піпаш, Галас: 83], *копил* 'деталь дерев'яних саней' [Негрнич: 98], *копили* т.с. [Гонтар Гуц.: 160]) говірках; пор. покут.-буков., гуц. *копіл* 'столбики, зв'язующие полозья с ящиком саней' [Грінч. II: 280], непаспорт. *копіло* 'деталь саней' [Жел.: 364], укр. літ. *копіл* 'короткий брусок, закріплений у полоз саней для зв'язку полозів з коробом' [СУМ IV: 280].

Спостерігається паралельне вживання форм однини та множини (*копіл, копол, кополо, копало* – *копили, кополи, копол'ці*), форм чол. та сер. роду (*копіл, копол* – *кополо, копало*). *Копол'ці* – суфіксальне утворення від *копил*, формант – *-ці*.

Номен *клинкі* виник внаслідок перенесення значення слова *клинóк* 'зменш. до *клин*. Загострення з одного кінця шматок дерева або металу для розколювання, розщеплення чого-небудь' [СУМ IV: 182–183] за зовнішньою подібністю коротких брусків.

6. Насад, горизонтальний поперечний брусок, що сполучає копили в санях: *віаз'* (гуц. гов.), *насад* (усі гов.), *насадч'ик* (закарп. ужан. гов.), *насадка* (закарп. боржав. гов.).

М.Глушко словами *в'язи, в'язки, в'яззя*, зафіксованих на теренах Середнього Полісся, називає «гнуті перекладини» [Глушко: 220], що становлять частину ходу полозного транспорту з різною кількістю пар копилив.

Ареал номена *віаз'* продовжується у гуцульських говірках, пор. бойк. *віаз* 'поперечка у санях' [Гонтар Бойк.: 157], гуц. *віиз* (мн. – *віізі*) 'поперечина, що з'єднує полози саней (кількість залежить від довжини саней)' [Негрнич: 42]; також в інших говорах української мови, пор. поліс. *в'язь* 'ремінець для ув'язування капиці ціпа' [Лис.: 51], сер.поліс. *в'язи, в'язки, в'яззя* 'гнуті перекладини на санях' [Глушко: 220], слобож. *в'язи* 'деталь із тонкого гнутого дерева, яка сполучає копили полозів саней' [СССл.: 49], укр. діал. *в'язь, в'яз* 'дерево вязь' [Грінч. I: 261], непаспорт. *вязь* 'смужка деревини (у саней)' [Жел.: 132], пор. ще *вязь, вязокъ* 'дерев'яная связь у саней' [Біл.: 90], укр. літ. *в'язь* 'у будівництві – спосіб скріплення дерев'яних частин будівлі врубуванням' [СУМ I: 798]. Спосіб утворення – від *в'язати* (< псл. **vęzati* [ЕСУМ I: 442]) за допомогою усічення основи.

Із діал. *насад* пор. укр. літ. *насад* 'перекладаина між копилами, якою укріплюються полозки в санях' [СУМ V: 181]. Назва вживається у закарпатських говірках (*насад* 'частина воза (брусок над осями в телігах), частина саней (два бруски, що з'єднують полозья)' [КСУ: 39]) та в інших говорах української мови, пор. бойк. *насад* 'насад у санях' [Он. I: 476], *насад* т.с. [Гонтар Бойк.: 157], лемк. *насад* 'перекладаина у санях' [Парікова: 170], гуц. *насад* 'деталь саней' [Ж.П.: 97], *насад* 'деталь воза для підсилення задньої осі' [Негрнич: 121], *насад* 'деталь воза, саней тощо' [Піпаш, Галас: 112], наддністр. *насад* 'поворотна подушка передньої частини воза' [Шило: 184], зах.волин. *насад* 'частина передка у возі, по краях якого закріплені ручки' [Корз.: 170], зах.поліс. *насад* 'широкий рухомий брус із двома ручицями на передку воза' [Арк. I: 339], поліс. *насад* 'плескуватий, круглий камінь у водяному млині, призначений для розмелювання зерна' [Лис.: 134], слобож. *насад* 'горизонтальний поперечний брусок, що сполучає копили в санях' [СССл.: 136], укр. діал. *насад* т.с. [Жел.: 491]; пор. з таким же значенням біл. *насад*, рос. *насад*, пол. *nasad*, словац. *nasad*, чес. *násad* т.с. [ДзУЗЛП: 92]. Й.Дзенделівський вважає цей номен спільним паралельним утворенням у східно- та західнослов'янських мовах [ДзУЗЛП: 92]. Слово утворене від *насади́ти* (пор. псл. **saditi* [ЕСУМ V: 162–163]) за допомогою усічення основи. Первісно номен *насад* вживали для найменування частини саней, згодом за подібністю назву почали використовувати для частини воза.

Насадч'ик, насадка – суфіксальні похідні утворення від *насад* за допомогою суфіксів відповідно *-ч'ик, -ка*. Пор. укр. літ. *насадка* 'частина приладу або інструмента, насаджена на що-небудь' [СУМ V: 182].

За М.С. Глушком, до будови ходу полозних видів транспорту входив «ще додатковий «в'язь» чи дерев'яний брусок – «крижовниця» («крижівниця»),

«крижальниця»), «поперечка» («попередень»)) [Глушко: 221]. Функцією такої складової було з'єднувати передні частини полозів, що забезпечувало стійкість саней. «Крижовниця слугувала своєрідним модератором – захищала хід саней від надмірних перевантажень», – зазначає етнолог [Глушко: 221].

7. Горизонтальна планка, що сполучає передні загнуті частини полозів саней: *баніця*'а (закарп. ужан. гов.), *бантліця*'а (закарп. ужан. гов.), *фергійця* (закарп. боржав. гов.), *фергійіст* (закарп. верхов. гов.), *крижувніця*'а (закарп. ужан. гов.), *крижівнік* (закарп. ужан. гов.), *качу́лка* (закарп. ужан., боржав. гов.).

Номен *бантліця*'а (фонетичний варіант – *баніця*'а) утворений від *банта* 'поперечна балка між кроквами; взагалі поперечина' [СУМ I: 101–102] за допомогою суфікса *-ліця*'а. З первісним значенням, вживаним у будівництві, вживається в інших говорах української мови, пор. лемк. *бант* 'поперечна балка, що скріплює крокви даху' [Пирт.: 24], бойк. *банти* 'середні поперечки між кроквами', *бантіна*, *бантіця* 'поперечка на кроквах' [Он. I: 43], гуц. *бантіна* 'поперечна балка, що з'єднує крокви' [ГГ: 21], *банта* 'підвішена на кроквах стріхи жердина', *бантіна* 'перекладаина, кроква' [Піпаш, Галас: 11], наддністр. *банта*, *бантіне* 'поперечна балка між двома кроквами' [Шило: 47], *бантіна* 'поперечна перекладаина між чепігами у плузі' [Шило: 47], буков. *банта* 'бантіна, перекладаина' [СБГ: 23–24], *бантіця* 'жердина, сідало для курей' [СБГ: 24], зах.волин. *банте*, *бантю́е* 'перекладини, якими скріплюють крокви' [Корз.: 70], покут.-буков. *банта* 'поперечне бревно между стропилами, перекладини' [Грінч. I: 27], сх.слобож. *банти* 'горизонтальна планка, що сполучає передні загнуті частини полозів саней' [СССл.: 21], пор. ще *бантіна* (*бантіна*) 'дерев'яна перемычка для зв'язки двох протилежних стропил' [Біл.: 50]. Номен *банта* запозичено через посередництво польської мови від німецької, пор. пол. *banta* т.с. [Brückner: 15] – від нім. *Band* 'зв'язок', що є похідним від дієслова *binden* 'в'язати'; пор. ще нім. *Bánderute* 'бантіна' (*Band* т.с., *Rúte* 'прут') [ЕСУМ I: 135].

Слова *фергійця*, *фергійіст* угорського походження. Пор. укр. діал. *фергійіс* 'большой валец на тележках плуга, за края которого цепляют два малых валька' – від угор. діал. *ferhész, fêhéc* т.с. [Лиз.: 631].

Ареал номена *крижувніця*'а поширюється в інших говорах, пор. бойк. *крижівніця* '(у санях) поперечка на носках полозів' [Он. I: 388], гуц. *крижівніця* 'передня і задня дошка у возі, що з'єднує полудрабки' [ГГ: 105], *крижівніці* 'передня й задня стінка короба воза' [Негріч: 100], наддністр. *крижівніці* 'поперечний брусок, який з'єднує носи полозів і на який кріплять дишель' [Шило: 153], зах.волин. *крижувніця* 'поперечний брусок між полозами саней, на якому лежить дишель' [Корз.: 143], зах.поліс. *крижовніця* 'хрест на могилі', 'нижня частина спини; поперек' [Арк. I: 254], поліс. *крижовніця* 'передня частина парокінного воза, до якої чіпляються орчики' [Лис.: 107], сх.слобож. *крижівніця* 'брусок перед передком парокінного воза', 'одна з двох рейок, що мають петлі на кінцях і з'єднують полудрабки вгорі воза спереду і ззаду' [СССл.: 109], наддніпр. *крижівніця* 'частина воза: доска или брус, котрым соединены вверху два полудрабка' [Грінч. II: 305], укр. діал. *крижівніця* 'дерев'яна планка для з'єднання частин' [Жел.: 379], *крижовніця* 'дошка, яка скріплює полоззя саней спереду' [ЕСУМ III: 89]; пор. літ. *крижівніця* 'дошка або брус, що з'єднує вгорі полудрабки воза' [СУМ IV: 343]. Запозичення від романської мови північно-східної Італії через посередництво польської, чеської і словенської мов, пор. ром. **krodže, *krože* (від лат. *crux* 'хрест') [ЕСУМ III: 89–90].

Спостерігається паралельне вживання форми жін. роду *крижувніця*'а та форми чол. роду *крижівнік*.

Номен *качу́лка* виник внаслідок перенесення значення загальноновживаного *качу́лка* 'качалка, якою розкачують тканину (білизну), тісто і т.д.' [ССк.: 139] через витягнуту і довгу форму конструкції на санях.

Лексико-семантичний аналіз поданих назв показав, що більшість слів праслов'янського походження. Інші номени утворилися на українському мовному ґрунті. Серед них похідні слова, назви, утворені внаслідок переосмислення значення вже існуючих слів, та запозичення.

СКОРОЧЕННЯ НАЗВ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

- Арк. – Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок: У 2 т. / Г.Л. Аркушин. – Луцьк, 2000. – Т. 1–2.
Біл. – Білецький-Носенко П. Словник української мови / Підгот. до вид. В.В. Німчук. – К., 1966. – 423 с.
ВРС – Венгерско-русский словарь: 40 000 слов / Под общей ред. Л.Гальди. – 2-е изд., стереотип. – Москва; Будапешт: Русский язык; Издательство Академии наук Венгрии, 1987. – 872 с.
Вх. – Верхратський І. Про говор галицьких лемків: Словарець / І.Верхратський. – Львів, 1902. – С. 388–488.
ГГ – Гуцульські говірки: Короткий словник. – Львів, 1997. – 231 с.
Глушко – Глушко М. Санний транспорт поліщуків: джерела, походження, етапи розвитку // Вісник Львівського університету. Серія: Історія. – Львів, 2008. – Вип. 43. – С. 217–257.
Гонтар Бойк. – Гонтар Т.О. Засоби пересування // Бойківщина: Історико-етнографічне дослідження. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 156–158.
Гонтар Гуц. – Гонтар Т.О. Транспорт // Гуцульщина: Історико-етнографічне дослідження. – К.: Наукова думка, 1987. – С. 157–163.
Грінч. – Словарь української мови: У 4 т. / За ред. Б.Грінченка. – 1958–1959. – Т. 1–4.
Давидяк – Галас Б. Словничок бойківських говірок В.Давидяка // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. – Випуск 18. – Ужгород, 2013. – С. 22–31.

- ДзУЗЛП – Дзензелівський Й.О. Українсько-західнослов'янські лексичні паралелі / Й.Дзензелівський. – К., 1969. – 212 с.
- ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: У 7 т. – К.: Наукова думка, 1982–2012. – Т. 1–6.
- Жел. – Желеховский С., Недільський С. Малорусско-німецкий словарь: У 2 т. / С. Желеховський, С.Недільський. – Львів, 1886. – 1121 с.
- Ж.П. – Жегуц І., Піпаш Ю. Словник гуцульського говору в Закарпатті. – Мюнхен, 2001. – 180 с.
- Захарова – Захарова Г.М. Транспорт Карпат і його локальні особливості // Народна творчість та етнографія. – 1976. – № 4 (140). – С. 68–71.
- Корз. – Корзонюк М.М. Матеріали до словника західноволинських говірок / М.М. Корзонюк // Українська діалектна лексика: Зб. наук. праць. – К., 1987. – С. 62–267.
- КСУ – Сірка Й., Муличак Ю., Баушенко А. Короткий словник говірки села Ублі. – Зіген; Пряшів, 1999. – 64 с.
- Лиз. – Лизанец П.Н. Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпатья: Венг.-укр. межъязык. связи. – Будапешт, 1976. – 683 с.
- Лис. – Лисенко П.С. Словник поліських говорів / П.С. Лисенко. – К.: Наук. думка, 1974. – 260 с.
- Муличак – Муличак Ю. До питань лексики комунікації і традиційного транспорту в частині українських говірок Східної Словаччини // Записки наукового товариства Культурного союзу українських трудящих у ЧССР. – Пряшів, 1977. – № 4–5. – С. 177–192.
- Мушинка – Мушинка М. Нарис етнографії: Південь. Матеріальна культура // Лемківщина: Земля, люди, історія, культура. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1988. – Т. II. – С. 213–217.
- Негрич – Негрич М. Скарби гуцульського говору: Березови. – Львів, 208. – 224 с.
- Никончук – Никончук М.В., Никончук О.М. Транспортна лексика правобережного Полісся в системі східнослов'янських мов. – К.: Наукова думка, 1990. – 292 с.
- Н., Т. – Николаев С.Л., Толстая М.Н. Словарь карпатоукраинского торуньского говора с грамматическим очерком и образцами текстов / С.Л.Николаев, М.Н.Толстая. – М., 2001. – 232 с.
- Он. – Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: У 2 ч. / М.Й. Онишкевич. – К.: Наукова думка, 1984. – Ч. I-II.
- Осташ – Осташ Н.Л. Осташ Н.Л. Назви засобів пересування у пам'ятках української мови XVI – першої половини XVII століть // Українська лексика в історичному та ареальному аспектах. – К.: Наук. думка, 1991. – С. 44–55.
- Парікова – Парікова М. Традиційні види зимового транспорту в районі Верхньої Цирохи // Науковий збірник Музею української культури у Свиднику. – Пряшів, 1979. – Т. 9. – Кн. 2. – С. 167–186.
- Пирт. – Пиртей П.С. Короткий словник лемківських говірок / П.С.Пиртей. – Івано-Франківськ: Сіверсія МВ, 2004. – 364 с.
- Піпаш, Галас – Піпаш Ю.О., Галас Б.К. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області) / Ю.О. Піпаш, Б.К. Галас. – Ужгород, 2005. – 266 с.
- СБГ – Словник буковинських говірок / За заг. ред. Н.В. Гуйванюк. – Чернівці: Рута, 2005. – 688 с.
- Серд. – Сердега Р.Л. Назви традиційних сухопутних транспортних засобів у говірках Центральної Слобожанщини // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Філологія. – Харків, 2008. – Вип. 53 (№ 798). – С. 42–45.
- ССк. – Сабадош І.В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району / І.В. Сабадош. – Ужгород: Ліра, 2008. – 480 с.
- СССл. – Словник українських східнослобожанських говірок / К.Глуховцева, В.Леснова, І.Ніколаєнко, Т.Герновська, В.Ужченко. – Луганськ, 2002. – 234 с.
- СУМ – Словник української мови: В 11 т. – К.: Наук. думка, 1970–1980. – Т. I–XI.
- Фасм. – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: В 4 т. / Пер. с нем. и доп. О.Н.Трубачева. – 2-е изд., стереотип. – М.: Прогресс, 1986–1987. – Т. I–IV.
- Шило – Шило Г. Наддністрянський регіональний словник / Г.Шило. – Львів; Нью-Йорк, 2008. – 288 с.
- Brückner – Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego / A.Brückner. – Warszawa, 1970. – 806 s.

Galyna Shkurko

The lexical-semantic features of the dialect names of the traditional types of winter transport in the Ukrainian subdialects of Transcarpathian

Summary. The lexical-semantic features of the dialect names of the traditional types of winter transport in the Ukrainian subdialects of Transcarpathian are analyzed in the article. The dialect material was collected in the 80 eighty localities of Transcarpathian region.

Key words: ukrainian dialect lexicon, transport, the dialect names of the traditional types of winter transport, Ukrainian subdialects of Transcarpathian.

Одержано 08.09.2015 р.